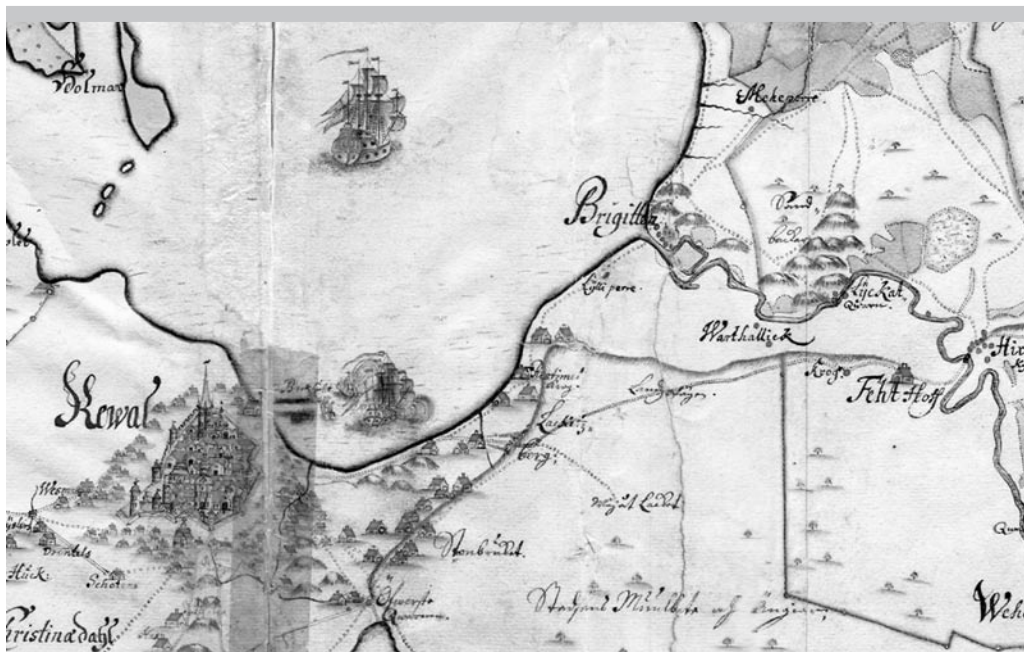

Kes ikkagi asutas Pirita kloostri?

Kersti Markus

Tallinna linn ja birgitiinide asula 1689. aasta kaardil. Eesti Ajalooarhiiv, f. 1, n. 2, s. III-2

Pirita kloostri asutamise tagamaade üle on uurijad pead murdnud juba alates 1930. aastatest, mil Pirital korraldati ulatuslikumad väljakaevamised.¹ Seoses esmamainimise 600. aastapäevaga 2007. aastal võeti teema uuesti põhjalikumalt ette, kuid mingile konkreetsele lõpptulemusele siiski ei jõutud. Uuringute käigus selgus, et kloostri rajamisele aitas kaasa lai ring ühiskonna erinevate gruppide esindajaid: hansakaupmehed, kohalik aadel ja Saksa ordu Liivimaa haru meister.² Kuid selline birgitiinide kloostri rajamise käik ei sobi laiemasse Euroopa konteksti. Uue kloostri asutamine on

olnud siiski ühe konkreetse isiku personaalne aktsioon.³ Kust ikkagi pärines idee kloostri asutamiseks Pirita jõe suudmesse, mis emakloostri-rile Vadstenas näis täieliku üllatusena?

Vadstena diaariumi 1407. aasta 5. mai sissekandest selgub, et kloostrisse saabusid kaks usaldusväärset meest, et anda ülevaade Tallinna lähedale kloostri rajamise plaanidest. Nemad ja veel kümme meest olid kindlalt otsustanud asutada ja valmis ehitada Püha Päästja ordu klooster. Loa ja maa oli andnud Saksa ordu Liivimaa meister. Neil oli juba olemas kuusteist neitsit, kes olid valmis kloostrisse astuma, ja

¹ Pirita klooster / Birgittaklostret vid Tallinn 500, 1436–1936. Pirita Kaunistamise Seltsi väljaanne 12. Pirita, 1936; Pirita klooster ja selle 500-aastase pühitsemispäeva juubel 15. ja 16. augustil 1936. a. ühes mõningate ajalooliste andmetega / Birgittaklostret vid Tallinn och firandet av dess 500-årsjubileum den 15 och 16 augusti 1936 jämte några upplysningar, 1936–1936. Pirita Kaunistamise Seltsi väljaanne 15. Pirita, 1940.

² J. Kreem, K. Markus. Kes asutas Pirita kloostri? – Kunstiteaduslikke Uurimusi 4 (2007), lk. 60–74.

³ Üksikisikute roll kloostrite asutamisel tuleb hästi välja Vadstena kloostri päeviku sissekannetest: C. Gejrot. Vadstenadiariet. Latinsk text med översättningar och kommentar, Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia, Handlingar 19. Stockholm, 1996, nr. 147, 221.

kuus preestrit. Vadstenasse tulid nad selleks, et saada teatavaid privileege, mõned Püha Birgitta reliikviad ja *Cantus sororum* ühe eksemplari. Septembris läksid kaks venda Vadstenast Tallinnasse, kus ehitustöö juba käis.⁴

Kui võrrelda päeviku kirjutaja kommentaare uute kloostrite rajamise kohta, siis on eelmainitud löik mõneti eripärane. Uue kloostri asutamisega seoses pöörduti tavaliselt Vadstena kloostri poole abi saamiseks. Pool aastat varem käis sellise ettepanekuga kloostri Inglise kuninga Henry IV saadik, külastäik oli seotud Pommeri Eriku ja kuningatütre Filippa pulmadega.⁵ Tallinnast tulnutele näis aga olevat kõik selge, nad tahtsid vaid reliikviad ja „Õdede laulu” noote ja tekste. Kust pärines nende teadmine birgitiinide kloostritest?

Balthasar Russowi Liivimaa kroonikas seisab, et Mariendali Birgitta ordu kloostri ehitamise algatajateks olid kolm varakat kaupmeest: Hinrich Schwalberch (Swalbart), Hinrich Huxer ja Gerlach Kruse. Nad hakkasid kloostrivendadeks ja andsid selle ülesehituseks kogu oma vara. Hinrich Schwalberch oli kloostri ehitusmeistriks 29 aastat.⁶

Gerlach Kruse isa Hildebrand oli Söderköpingi kodanik, vend Hans Hildebrandson Linköpingi piiskopkonna kanoonik alates 1406. aastast ning 1415. aastast birgitiinide kloostri vend Vadstenas.⁷ Tõenäoliselt võis Gerlachi rootsi päritolu ja venna kanoonikustaatus olla see, mis Vadstenasse saabunud mehed diaariumi kirjutaja silmis usaldusväärseks muutis. Kuid pole põhjust arvata, et Gerlachil oleks olnud 1407. aastal Vadstenas isiklikke kontakte, sest Tallinnast tulnud mehed jäid päevikus anonüümseks.

Tegelik kloostri ülesehitaja oli aga Hinrich Swalbart, kelle päritolu on teadmata, kuid 1406.

aastal võeti ta Suurgildi liikmeks.⁸ Sinna kuulus peamiselt kohalike kaupmeeste eliit, kuid seal oli ka välismaiseid kaupmehi. Kui jälgida Swalbarti tegevuse kajastusi allikates, siis kujuneb pilt väga tigusast ja isepäisest inimesest, kelle elutööks oli kloostri valmishitamine. Teda nimetatakse arhitektiks, ehitusmeistriks ja kloostri varadega tegelevaks vennaks.⁹ Sisuliselt tähendaks see ehitusisanda rolli, kuid kaupmees kloostrit ei asuta. Seega pidi initsiatiiv tulema kõrgemalt poolt. Allikatest tuleb välja üllatav tõsiasi, et kriisisituatsioonis ei kuulunud Swalbart Vadstena kloostri nõuandeid, vaid pöördus Saksa ordu kõrgmeisteri poole, kes tegi alati kõik otsused kloostri kasuks.¹⁰

Kui pöörduda tagasi Vadstena diaariumi juurde, torkab silma, et birgitiinide konvendi rajamisest Gdańskisse ei ole seal sõnagi. Konventi mainitakse ainult pooljuhuslikult seoses ühe venna surmaga Gdański linnas 1434. aastal, kes maeti siis seal nende ordu kloostrisse.¹¹ Kuid Gdański konvendi rajamine eelnes vahetult Pirita konvendi rajamisele.

Rootsi päritolu taani uurija Tore Nybergi uuringutest selgub, et Gdański kloostri asutamise taga oli Saksa ordu kõrgmeister Konrad von Jungingen. Tõuke kloostri rajamiseks võis anda rootsi birgitiini Magnus Petersoni viibimine Gdańskis tema reisil Itaaliasse 1394. aastal, kuid olulisemat rolli mängisid Nybergi arvates siiski preisi talunaise Dorothea ilmutused. Dorothea oli pärit Montau külast Marienburgi linnuse lähedalt. Ilmutusi nägi ta juba lapsepõlves, kuid Püha Birgitta surnukeha viibimine Gdańskis 1374. aastal, teekonnal Itaaliast Vadstenasse, andis talle tõuke elada selle naise eeskujude järgi.¹²

Konrad von Jungingen oli vaatamata oma ametipostile väga vaga mees, kes aus-

⁴ C. Gejrot. Vadstenadiariet, nr. 149, 151.

⁵ C. Gejrot. Vadstenadiariet, nr. 147.

⁶ B. Russow. Chronica der Prouintz Lyfflandt. Bart, 1584, lk. 29.

⁷ R. Rajamaa. Pirita kloostri asutamine ja ülesehitamine 1407–1436 Rootsi allikate valguses. – Kunstiteaduslikke Uurimusi 4 (2007), lk. 85.

⁸ A. Mänd. Suurgildi teke, põhikiri ja liikmeskond. – Tallinna Suurgild ja gildimaja. Koost. I. Leimus, R. Loodus, A. Mänd, M. Männisalu, M. Raisma. Eesti Ajaloomuuseum. Tallinn, 2011, lk. 37.

⁹ B. Russow. Chronica der Prouintz Lyfflandt, lk. 29; LUB 1/V, nr. 2055; LUB 1/VII, nr. 281.

¹⁰ LUB 1/V, nr. 2055; T. Nyberg. Birgittinische Klostergründungen des Mittelalters. Bibliotheca Historica Lundensis 15. Lund, 1965, lk. 98–99.

¹¹ C. Gejrot. Vadstenadiariet, nr. 442.

tas Dorothea kõrgelt ning püüdis alates 1404. aastast teha Roomas jõupingutusi tema pühakuks kuulutamiseks.¹³ Saksa ordu prokuraatorid Roomas toetasid birgitiini konvendi rajamist ning 1397. aastal saadi paavsti kinnituskiri. Vadstena abtiss oli olukorrast teadlik, kuid tema poole pöörduti alles siis, kui kinnituskiri kloostri loomiseks oli Roomast olemas. Margareta päeval saabusid Gdańskisse Püha Birgitta reliikviad, mida kanti piduliku protsessiooniga läbi linna.¹⁴

Püha Margareta päev on vastavalt ida-ja läänekiriku kalendri 13. või 20. juulil. Ehkki 20. juuli tunduks Lääne-Euroopa traditsioonis kohasem päev, tähistati seda 1397. aastal siiski 13. juulil. Sel päeval allkirjastati Gdańskis nn. Jungingeni armukiri.

Saksa ordu kõrgmeister oli kutsunud Gdańskisse Tartu piiskopi ja Liivimaa ordumeistri vahelise sõja osapooled, et seada jalule rahu Liivimaal. Läbirääkimised algasid juba jaanipäeva paiku, kuid lepinguid sõlmiti alles 12. ja 15. juuli vahel. Jungingeni armukirjaga tagati Harju-Viru vasallidele Taani kuninga ajal saadud õigused ning lubati pärimisõigust kuni viienda põlvni, sh. ka naisliini pidi. Kuigi tegemist on kahe ürikuga, mis Bunge järgi on välja antud vastavalt 12. ja 13. juulil, mainitakse mõlema dokumendi tekstis allkirjastamise ajana Püha Margareta päeva.¹⁵ Kas see on juhus, et kunagistel Taani aladel elavate vasallide valdused muudeti pärusvaldusteks just sel päeval? Mõnes mõttes võiks seda tõlgendada käe sirutamisega Taani suunas, sest selle aktiga nõrgendati Liivimaa ordumeistri võimu Põhja-Eestis ning kindlustati kunagiste Taani kuninga alamate positsiooni. Niisugu-

seks mõttearenduseks annavad põhjust samaaegsed sündmused Rootsis.

13. juulil liitusid kolm Põhjamaa riiki üheks kuningriigiks, mida hakati asutamise koha järgi kutsuma Kalmari uniooniks. Tegelikult olid asjaosalised kokku tulnud juba neli nädalat varem, et kroonida Pommeri Erik liitriigi esimeseks kuningaks. Kalmari assambleel allkirjastati kaks dokumenti – üks 13. juulil ja teine Püha Margareta päeval.¹⁶ Tänu Jungingeni armukirjale võib nüüd kindlalt väita, et tegemist oli sama päevaga. Ja see fakt seab ka Kalmari uniooni moodustamise sündmused natuke teise valgusse. Seni on arvatud, et pikk ajavahemik kroonimise ja liidu tegeliku moodustamise päeva vahel oli tingitud komplitseeritud läbirääkimiste protsessist Taani kuninganna Margrete ja Rootsi magnaatide vahel, kuid selle kõrval tuleks arvestada võimalusega, et päev oli teadlikult valitud. Ehkki Erik oli liitriigi formaalne valitseja, juhtis seda tegelikult tema kasuema Margrete.¹⁷ Reliikviade saabumine Gdańskisse Püha Margareta päeval osutab samuti kuninganna Margrete isiklikule osalusele. Ja sellega seoses muutub mõisteta-vaks, miks just sellel päeval allkirjastati dokument, mis tagas kunagiste Taani vasallide eluaegsed õigused oma Liivimaa valdustes.

Uurijad on Kalmari uniooni loomise tagamaid avades rõhutanud otsest vastasseisu Saksa orduga,¹⁸ kuid Läänemere regiooni jaoks nii oluliste sündmuste täpne ajastamine räägib pigem elegantsest diplomaatilisest malemängust Margrete¹⁹ ja Konradi vahel. Mõlemat poolt ühendavaks lüliks oli Püha Birgitta. Saksa ordu kõrgmeisteri emotsionaalne side skandinaavia naispühakuga oli vahendatud

¹² T. Nyberg. Das Birgittenkloster in Danzig bis Ende 1402. – Zeitschrift für Ostforschung 40 (1991), lk. 223.

¹³ B. Jähnig. Konrad von Jungingen 1393–1407. – Die Hochmeister des Deutschen Ordens 1190–1994 (Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens 40). Koost. U. Arnold. Marburg, 1998, lk. 104; J. Voigt. Die Zeit des Hochmeisters Konrad von Jungingen, von 1393 bis 1407 (Geschichte Preussens von den ältesten Zeit 6). Königsberg, 1834, lk. 379–388.

¹⁴ T. Nyberg. Das Birgittenkloster in Danzig, lk. 197–198.

¹⁵ LUB I/IV, nr. 1455, 1456.

¹⁶ E. Lönnroth. The Kalmar Assembly in 1397. – Margrete I Regent of the North. The Kalmar Union 600 Years. Copenhagen, 1997, lk. 36.

¹⁷ M. Linton. Sweden in the Union. – Margrete I Regent of the North. The Kalmar Union 600 Years. Copenhagen, 1997, lk. 43–44.

¹⁸ E. Lönnroth. The Kalmar Assembly in 1397, lk. 33.

¹⁹ Kuninganna Margrete diplomaatiliste mängude kohta vt. nt. L.-O. Larsson. Kalmarsunionens tid. Från drottning Margareta till Kristian II. Stockholm, 2003, lk. 105.

Dorothea kaudu. Väikest Margretet kasvas aga Birgitta tütar Märta Ulfsdotter. Tema tütest Ingegärdist sai Vadstena kloostris esimene valitud abtiss. Kuninganna külastas Vadstenat sageli, näidates üles austust ja alandlikkust õdede ja vendade suhtes. Ingegärd omakorda toetas jäägitult oma hea ja lähedase sõbra poliitilisi ambitsioone.²⁰

Pirita kloostris rajamise kontekstis sai otsustavaks uue Tallinna piiskopi ametissemääramine 1405. aastal. Johannes III Aken oli alates 1402. aastast Saksa ordu kõrgmeistri kaplan ja kantsler. Kaplani amet oli vaimulike orduvendade seas kõige kõrgem. Ta saatis kõrgmeistrit kõigil reisidel ja oli tema nõuandjaks vaimulikes ja kiriklikes asjades. Tänu pidevale viibimisele kõrgmeistri kaaskonnas oli kaplanil oma isandale ka oluline mõju. Seega tuli Johannes Tallinnasse keskonnast, kus valitses Dorothea ja tema kaudu Birgitta kultus, kus pöörati erilist tähelepanu vagadusele ja vaeste hoolekandele ning kus eriti heldelt toetati kirikute ja kloostrite ehitust ning nende kunstitöödega varustamist.²¹ Tähelepanuvääriv on ka fakt, et kõrgmeister toetas oma kaplani valimist Tallinna piiskopiks paavsti kuuria juures nii innukalt, et pani tõsiselt proovile ordu prokuraatori kannatuse.²²

Kuna birgitiinide kloostrid allusid kohalikele piiskopile ning Swalbart oli kloostris rajamisega seotud alates 1405. aastast,²³ siis julgeks väita, et Pirita kloostris rajamise idee pärineb kõrgmeistri lähikonnast ning seda hakati ellu viima kohe, kui uus piiskop oli ametisse määratud. Swalbart võiski tulla Tallinnasse koos piiskop Johannesega.

Võib vaid spekulereida selle üle, et kui Konrad von Jungingen poleks 1407. aasta märtsis

ootamatult surnud, siis kas oleks Tallinna delegatsioon mais Vadstena kloostrisse saabunud. Ilmselt oleks kõigepealt taotletud paavsti kinnituskirja ja alles siis pöördutud emakloostris poole. Nii nagu see toimus Gdańskis. Nüüd tuli kinnituskiri alles 1411. aastal.²⁴

Pirita kloostris ülesehitamist peaski vaatama laiemas poliitilises kontekstis. Pikk vaikuseperiood on väga hästi seostatav järgmise kõrgmeistri Ulrich von Jungingeni valitsusajaga. Tema diplomaatilised võimed olid limiteeritud, mis viis sõjani Poolaga ning Saksa ordu hävitava lüüasaamiseni 15. juulil 1410. aastal Tannenbergi lahingus. Seal kaotas ta ka oma elu.²⁵

Sõda algas 2. juulil. 8. juulil sõitis konfessor koos kolme vennaga Vadstenast Tallinnasse. Eesmärgiks oli visiteerida kloostrit. Huvitavaks teeb selle diaariumi sissekande järgnev märkus: „et see oli hädavajalik, arvasid kõik, nii vennad kui õed, niisamuti Linköpingi piiskop ja tema kapiitel”.²⁶ Kalmari uniooni ja Saksa ordu vahel olid pinged juba Konrad von Jungingeni ajal, kuid tema oskas neid diplomaatiliselt siluda. Ulrich von Jungingen oli sunnitud Gotlandi saare Pommeri Eriku 1408. aastal maha müüma, et mitte jääda Poola-Leedu ja Kalmari uniooni vahele.²⁷ 1410. aastal hakkas paistma Saksa ordu häving, mis sundis kloostrit tegutsema, et seda enda kontrolli alla saada.

Selle külaskäigu tulemusena saatsid Liivimaa ordumeister ja piiskop Johannes palvekirja Saksa ordu esindajale paavsti kuuria juures, et ta edastaks paavstile taotluse Pirita kloostris asutamise kinnituseks.²⁸ Mais 1411 kinnitas paavst kõik kloostris tegevusjuhised ja privileegid. Rutt Rajamaa on juhtinud tähe-

²⁰ V. Etting. Margrete and the Brigittine Order. – Margrete I Regent of the North. The Kalmar Union 600 Years. Copenhagen, 1997, lk. 251.

²¹ J. Voigt. Die Zeit des Hochmeisters Konrad von Jungingen, von 1393 bis 1407 (Geschichte Preussens: von den ältesten Zeit 6). Königsberg, 1834, lk. 379–388.

²² K. Neitmann. Der Deutsche Orden und die Revaler Bischofserhebungen im 14. und 15. Jahrhundert. – Reval. Handel und Wandel vom 13. bis zum 20. Jahrhundert, eds. N. Angermann, W. Lenz. Lüneburg, 1997, lk. 50–53.

²³ See tuleb välja ühest hilisemast ordu prokuraatori kirjast kõrgmeistrile. LUB 1/V, nr. 2055.

²⁴ LUB 1/VI, nr. 2987.

²⁵ S. Ekdahl. Ulrich von Jungingen 1407–1410. – Die Hochmeister des Deutschen Ordens 1190–1994 (Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens 40). Koost. U. Arnold. Marburg, 1998, lk. 100–114.

²⁶ C. Gejrot. Vadstenadiariet, nr. 185.

²⁷ S. Ekdahl. Ulrich von Jungingen, lk. 108.

²⁸ Kiri ise on kadunud, kuid seda mainitakse prokuraatori kirjas kõrgmeistrile 13. veebruaril 1416: LUB 1/V, 2055.

lepanu kinnituskirja viimasele lõigule, milles paavst annab loa tuua Vadstena kloostrist Piritalle kaks öde ja kaks venda. Kui kõrvalt seda informatsiooni hilisemate dokumentidega, siis Rajamaa näeb selles Vadstena kloostri ambitsiooni säilitada kontroll Pirita kloostri üle.²⁹ Selle väitega võib nõustuda. Kinnituseks on Tallinna linna valulikud reaktsioonid kloostri asukoha valiku suhtes. Klooster asus Pirita jõe suudmes, kus oli vana sadamakoht. Linna kaebekirjades rõhutatakse, et Pirita konventide juhatajad on rootslased ja kardetakse nende kaudu vaenulike jõudude maaletulekut. Klooster oli linna arvates rannikule liiga lähedal ning võis muutuda mere-röövlite pesaks ja ohustada sadamat.³⁰

Esmakordselt hakkas linn kloostri asukoha vastu protestima 1408. aastal,³¹ kuid 1413. aastal pöörduti Gdański raehärra vahendusel Saksa ordu kõrgmeisteri poole, et nõuda Pirita kloostri sisemaale viimist.³² Miks muutus linn nii närviliseks just nendel aastatel? 1408. aastal sai Taani tagasi Gotlandi, järgmisena soovis Pommeri Erik saada tagasi Põhja-Eestit. 1413. aasta 17. mail külastas Erik Vadstena kloostrit esimest korda täieõigusliku kuningana. Kuninganna Margrete oli surnud eelmise aasta oktoobris. Erik näitas kloostri suhtes üles erilist austust ja tuli Skänninge linnast kloostrisse kogu tee jala, s. o. ligikaudu 20 kilomeetrit. Erik lubas Vadstena ödedele ja vendadele ehitada valmis kloostrikiriku ning viia lõpuni Maribo kloostri ehitamine Lollandil.³³ Tallinna rae kaebekiri kõrgmeistrile on 1. augustist.³⁴ 5. septembri kirjast saame teada, et kõrgmeister

lubas Tallinna rae tõstatatud probleemid üles võtta Saksa ordu peakapiitlil.³⁵ Sama aasta septembris või oktoobris oli kõrgmeisteri juures Taani kõrgetasemeline delegatsioon, kes nõudis Taani kuninga õiguste taastamist Eestimaa üle.³⁶ Tõenäoliselt olid kuuldused Pommeri Eriku austusavaldustest Vadstena kloostris jõudnud ka Tallinna ning nüüd oli linnal tõepoolest põhjust karta, et Pirita kloostrist saab skandinaavlaste tugipunkt, mis ajendas raadi kõrgmeisteri poole pöörduma. Neid paralleele tõmmates muutub ka mõistetavamaks rae kaaskiri Gdański raehärrale, milles mainitakse murega, et Pirita kloostril on samad õigused kui Vadstena kloostril ja et raad ei tea, mida see endaga kaasa toob.³⁷ Küllap teati Liivimaal sedagi, et Vadstena klooster oli Kalmari uniooni vaimne keskus.³⁸

Swalbart tegutseb osavalt erinevate poliitiliste jõudude vahel, kuid näitab seejuures selgelt oma meelsust. Kuna raad nõudmistest ei taganenud, siis soovitasid Vadstena kloostri esindajad Swalbartil pöörduda paavsti poole, kuid tema pöördus kõrgmeisteri poole. 1416. aastal kohtus ta isiklikult kõrgmeister Michael Kuchmeister von Sternbergiga, kes lubas asja lahendada.³⁹ Augustis 1416 langetas Liivimaa ordumeister otsuse, et klooster jääb oma endisse asukohta.⁴⁰

Kes siis ikkagi asutas Pirita kloostri? Kindlalt saab väita, et kloostri rajamise algus langeb kokku piiskop Johannese ametissemääramisega 1405. aastal. Konrad von Jungingeni lähima abilise ja usaldusisikuna pidi endine kaplan olema kursis Püha Päästja Ordu põhi-

²⁹ R. Rajamaa. Pirita kloostri asutamine ja ülesehitamine 1407–1436, lk. 79.

³⁰ LUB 1/IV, nr. 1946.

³¹ LUB 1/V, nr. 2094.

³² LUB 1/IV, nr. 1945, 1946.

³³ C. Gejrot. Vadstenadiariet, nr. 218, 221.

³⁴ LUB 1/IV, nr. 1945.

³⁵ LUB 1/IV, nr. 1947.

³⁶ J. Vasar. Taani püüded Eestimaa taasvallutamiseks 1411–1422. Acta et commentationes universitatis Tartuensis. B. Humaniora XVIII. Tartu, 1930, lk. 10; vt. ka J. E. Olesen. Nordosteuropa in der Zeit der Kalmarer Union. Dänische Versuche zur Revindikation Estlands. – Nordosteuropa als Geschichtsregion, ed. J. Hackmann, R. Schweizer. Helsinki, Lübeck, 2006, lk. 226–230.

³⁷ LUB 1/IV, nr. 1946.

³⁸ Vt. J. E. Olesen. Unionskönigtum und nordischer Heiligenkult – Erich von Pommern und das Birgittinerkloster Vadstena. – Studia Nordica Greifswaldensia. Publikationen des Lehrstuhls für Nordische Geschichte 5. Greifswald, 2004, lk. 9–35.

³⁹ LUB 1/V, nr. 2055; T. Nyberg. Birgittinische Klostergründungen des Mittelalters, lk. 98–99.

⁴⁰ LUB 1/V, nr. 2094.

mõtetega ning saada osa ka kõrgmeistri vaimsetest rännakutest. Vadstena diaariumist aga selgub, et loa ja maa andis Liivimaa meister⁴¹ ning paavsti 1411. aasta kinnituskirjas näidatakse Konrad von Vietinghoffi kloostri asutajana.⁴² 1397. aasta juulis oli Konrad Viljandi komtuuri ametis ja osales Gdański kongressil,⁴³ nähes seega ka Birgitta reliikviade saabumist. Liivimaa meistriks sai ta 1401. aastal. Kuid Liivimaa Konradi roll konvendi asutajana ei ole päris ühene, sest maahärrana pidi ta nii või teisiti andma loa uue kloostri rajamiseks.⁴⁴ Pigem näeksin siin paralleeli Maribo kloostri asutamisega. Kui Pommeri Erik käis 1413. aastal Vadstenas, lubas ta rajada Lollandile Püha Birgitta ordu uue kloostri. See pühitseti 1415. aastal. Päeviku kirjutaja aga lisas Eriku lubaduse juurde märkuse, et tegelikult oli kloostri asutajaks kuninganna Margrete. Ehitust alustati kuninganna plaanide järgi juba 1408. aastal.⁴⁵ Eriku sõnavõtust võib aga välja lugeda, et

ta soovis ise kloostri rajajana ajalukku minna.

Swalbarti kui kloostri tegeliku ülesehitaja tegevus näitab samuti selget orienteerumist Saksa ordu kõrgmeistrile. Sealtskaudu lahendati Pirita kloostri probleemid. Seetõttu torkab eriliselt silma Rootsi delegatsiooni kiire tegutsemine Tannenbergi lahingu ajal. Millegipärast peeti just siis vajalikuks Tallinnasse tulla, et piiskopi ja Liivimaa meistri kaudu paavstilt kinnituskirja taotleda. Jõujooned näivad kulgevat siiski rohkem Marienburgi ja Vadstena kui Riia ja Vadstena vahel. Seega julgeks siiski väita, et algtõuge Pirita kloostri asutamiseks tuli Konrad von Jungingenilt. Tema pildilt kadumise põhjuseks oli ootamatu lahkumine kloostri rajamise väga varajases staadiumis. Kuid mõjukas patroon jättis oma jälje kloostriasukate eneseteadvusse, mis Vadstena poolt vaadatuna võis avalduda ärritavas enesekindluses ja kohatises põikpäisuses,⁴⁶ ning mille arhitektuurset väljendust näeme veel tänapäevalgi.

Vana ja uus
klooster
Pirital.
Foto: J. Rässa

Kersti Markus

(1962)

Lõpetanud Tartu ülikooli ajaloo osakonna 1985. aastal. Doktorikraadi kaitsnud 2000. aastal Stockholmi ülikoolis. Keskajauuringute vanemteadur TLÜ Ajaloo Instituudis: Peamised uurimisvaldkonnad: Eesti ja Skandinaavia visuaalkultuur ja poliitiline ajalugu.

⁴¹ C. Gejrot. Vadstenadiariet, nr. 149, 2.

⁴² LUB 1/VI, nr. 1987.

⁴³ Konrad von Vietinghoff on allkirjastanud Danzigis sõlmitud lepingud, vt. nt. LUB 1/IV, 1455, 1456.

⁴⁴ Vt. T. Nyberg. Birgittinische Klostergründungen des Mittelalters, lk. 89; J. Kreem, K. Markus. Kes asutas Pirit kloostri, lk. 63.

⁴⁵ C. Gejrot. Vadstenadiariet, nr. 221.

⁴⁶ Vt. R. Rajamaa. Pirita kloostri asutamine ja ülesehitamine 1407–1436, lk. 85–86.